

BARNAFRID
Institutionen för biomedicinska och kliniska
vetenskaper, BKV
LINKÖPINGS UNIVERSITET

Justitiedepartementet
JU.REMISSVAR@REGERINGSKANSLIET.SE
JU.DA@REGERINGSKANSLIET.SE

Remiss: Ju2022/00245

Remissvar

Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott (SOU 2022:1)

Barnafrid, nationellt centrum för kunskap om våld mot barn, har beretts möjlighet att inkomma med ett remissvar på den statliga offentliga utredningen om förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott. Barnafrid svarar på denna remiss som en del av Linköpings universitet.

Sammanfattning

Barnafrid tillstyrker betänkandets förslag och bedömningar i stort. Förslagen om kunskaps- och kompetenshöjande insatser välkomnas men vi vill betona vikten av att de kompetenshöjande insatserna har en långsiktighet, följs upp och att resurser ges till myndigheterna och kommunerna att kunna genomföra utbildningarna på ett tillfredställande sätt. Kunskap och metoder ska vara förankrade i evidensbaserad forskning och omvärldsbevakning. Det är också viktigt att kunskaps- och kompetenshöjande insatser omfattar element som syftar till att öka kapaciteten och kvaliteten i verksamheterna, exempelvis när det gäller väntetider för barnförhör och BUP-bedömning/behandling samt deras kvalitet.

Barnafrid ser det som viktigt att barn som misstänks för brott ses som barn med samma rättigheter som andra barn till en barnanpassad process, såväl när det gäller förhörssrum och förhandling, som att få information. Detta är också ett krav som ställs i barnkonventionen (artikel 40). Även barns rätt till stöd, behandling och hjälp till återanpassning i samhället måste säkerställas i processens alla faser. I remissvaret har Barnafrid valt att lyfta och poängtera viktiga aspekter att ta med i det fortsatta arbetet.

Kap 4.7 Utredningar enligt 31 § LUL

Barnafrid delar betänkandets bedömningar och förslag men vill påtala vikten av att det finns nationella riktlinjer kring hur handläggningen ska hanteras. Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten är två nationella myndigheter varför det finns goda förutsättningar att få till stånd nationella enhetliga handlägningsrutiner och ärendehanteringar.

Vidare ser Barnafriad det som ytterst angeläget att socialtjänstens kunskap och kompetens förstärks. Det ska vara ett krav att yrkesverksamma inom socialtjänsten som arbetar med barn som misstänks för brott har god kunskap om lagstiftningen för unga lagöverträdare, och om vilka möjligheter och skyldigheter socialtjänsten har. Kunskaps- och kompetenshöjande insatser bör göras kontinuerligt och inkorporeras i andra nationella satsningar på fortlöpande och långsiktig kunskaps- och kompetenshöjning, till exempel inom ramen för den kommande nationella strategin *En uppväxt fri från våld*. Det bör åligga varje kommun att redovisa resultatet till en tillsynsmyndighet, förslagsvis IVO. IVO bör ha ett tillhörande tillsynsuppdrag i de fallen kommunerna inte uppfyller lagstiftningen. Barnafriad lyfter i våra angelägna utvecklingsområden för 2022 att det skulle vara klokt att koncentrera hanteringen av ärenden som kräver komplexa bedömningar och uppföljningar, till särskilda enheter inom socialtjänsten. Barnafriad vill också lyfta vikten av att Polismyndigheten och socialtjänsten samverkar och koordinerar sina respektive utredningar med barnets bästa i fokus. Om socialtjänsten, som de anför, ska använda brottsutredningen som ett underlag för sitt arbete är det viktigt att den kan göras initialt i utredningen för att de ska kunna väga in den i sin bedömning.

När det gäller barn med tidig debut av kriminalitet är det särskilt viktigt att man ser över och förtydligar vem som har det explicita ansvaret i olika delar, samt säkerställer tillgång till stöd och behandling. Utifrån aktuell evidens betecknas denna grupp av barn ha omfattande och allvarlig psykiatrisk problematik, riskbeteenden (till exempel droganvändning, våldsutsatthet och våldsutövning exempelvis i ungas parrelationer, självskadebeteende och suicidalitet, skador och andra hälsorisker), och ytterst dyster prognos (till exempel avbruten skolgång, arbetslöshet, fysisk och psykisk ohälsa, våldsutövning, fortsatt kriminalitet, ökad dödlighet) om problematiken fortgår^{1 2}. Det finns viktiga skillnader mellan könen som också måste beaktas i planeringen av insatser och hanteringen av enskilda fall³. Det ovannämnda föranleder kraftfulla insatser i bred samverkan och tät uppföljning- gärna ända fram till barnet blivit en ung vuxen-, hög kompetens hos de involverade yrkesverksamma, och kontinuerlig tillgång till multiprofessionell och tvärssektoriell kunskap och kompetens. Vi vill också understryka de höga

¹ Uotila J, Gyllenberg D, Korhonen L et al Incidence and comorbidities of disruptive behavior disorders diagnosed in Finnish specialist psychiatric services. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol.* 2021 Nov;56(11):2063-2072. doi: 10.1007/s00127-020-02015-3.

² Scott JG et al Mortality in individuals with disruptive behavior disorders diagnosed by specialist services - A nationwide cohort study. *Psychiatry Res.* 2017 May;251:255-260. doi: 10.1016/j.psychres.2017.02.029..

³ Konrad K et al Sex differences in psychiatric comorbidity and clinical presentation in youths with conduct disorder. *J Child Psychol Psychiatry.* 2022 Feb;63(2):218-228. doi: 10.1111/jcpp.13428.

samhällskostnader som tidig kriminalitet/beteendeproblematik medför^{4 5}. Utifrån detta perspektiv är förebyggande arbete på alla nivåer (universell, selektiv och indicerad) en prioritet och bör omfatta även de som redan har uppvisat problembeteende. Bedömning och behandling av tidigt debuterande beteendeproblematik och kriminalitet, kräver avancerad specialistpsykiatri och tillgång till den kompetensen måste säkerställas i landet.

Kap 5 Bevistalan

5.4.1 Skuldfrågan för ett barn under 15 år som misstänks för brott ska prövas i domstol i fler fall än vad som sker i dag.

Barnafrid vill poängtera att det är viktigt att utvidgningen kring bevistalan utvärderas senare för att se vilken effekt den får i praktiken gällande barnet, systemet och kriminaliteten och dess bekämpning i vidare betydelse.

5.4–5.5 Åklagarens rätt att begära prövning i domstol

Barnafrid tillstyrker betänkandets förslag och bedömningar. Det finns anledning både utifrån att skuldfrågan prövas, och att målsägandens intressens tillgodoses på ett bättre sätt. Precis som betänkandet konstaterar ställer det höga krav på myndigheterna att processen sker med barnets behov och bästa i fokus. Det ställer högre krav på domstolar och planeringen av målet. Förutsättningarna för eventuella särskilda behov av stödperson/trygghetsperson, möjlighet att höras från annat rum bör ses över.

Barnafrid tillstyrker också förslaget att åklagaren ska ges självständig initiativrätt för bevistalan. Vi vill poängtera vikten av att åklagaren besitter rätt kompetens och har fallenhet för arbete med unga lagöverträdare.

Kap 6.2 Förhör med barn

Barnafrid vill poängtera att det är viktigt att inte bara den nya utbildningen utvärderas. Även den övergripande kvaliteten på barnförhör med misstänkta barn bör ses över. Alla barn har rätt till ett likvärdigt bemötande i polisförhör.

Barnafrid önskar en tydlighet avseende förhör med misstänkta barn på Barnahus. Vi efterfrågar nationella riktlinjer för de yrkesverksamma att arbeta efter. Vi ser ett

⁴ Rissanen E, Kuvaja-Köllner V, Elonheimo H, Sillanmäki L, Sourander A, Kankaanpää E. The long-term cost of childhood conduct problems: Finnish Nationwide 1981 Birth Cohort Study. *J Child Psychol Psychiatry*. 2021 Aug 16. doi: 10.1111/jcpp.13506.

⁵ Rivenbark JG et al, The high societal costs of childhood conduct problems: evidence from administrative records up to age 38 in a longitudinal birth cohort. *J Child Psychol Psychiatry*. 2018 Jun;59(6):703-710. doi: 10.1111/jcpp.12850.

behov av särskilda förhørsrum med:

- ett eller flera intilliggande väntrum utan insyn (ombonat och med okrossbara glasrutor).
- ett intilliggande medhörningsrum med eget väntrum för socialsekreterare (och eventuell BUP-personal).
- ett angränsande samtalsrum där socialsekreterare, eventuellt tillsammans med polis och åklagare, kan följa upp planeringen. Rummet behövs även för uppföljande samtal med BUP-personal utifrån krisbedömning för barn respektive omsorgsperson; suicidrisk, behov av psykiatrisk konsultation, samt eventuell hänvisning till vuxenpsykiatri. En så kallad envägsspegel och larm kan bidra till att höja säkerheten i rummet.

Barnafrid önskar också poängtera att förhörsmetoden som används vid barnförhör med målsägande (en flexibel version av NICHD protokollet) inte är framtagen för förhör med misstänkta barn. Metoden är med andra ord inte evidensbaserad i detta sammanhang och den saknar riktlinjer för hur bevisning presenteras för barn som misstänkts för brott. Svenska forskare har även lyft behovet av en evidensbaserad barnförhörsmetod för misstänkta barn⁶. Barnafrid ser det därför som angeläget att se över vilken metod/vilka riktlinjer som man lär ut på den nya utbildningen om förhör med misstänkta barn. Det är därtill viktigt att kvaliteten på dessa förhör utvärderas, både med barn under 15 år och med barn 15–18 år.

Vissa polisregioner har också framhållit att utbildningen till barnförhørsledare kan kortas ner, att inläring kan ske genom att yngre lär sig av mer erfarna kollegor, och genom att närvara vid varandras förhör. Barnafrid vill understryka att detta inte kan ersätta en gedigen utbildning varvad med tillämpade övningar och kontinuerlig återkoppling på sin prestation. Detta visar forskningen är centralt för att bli en bra barnförhørsledare⁷.

6.3. Närvaro av socialtjänsten vid förhör

Barnafrid ser det som positivt att remissförslaget förstärker socialtjänstens uppdrag att närvara vid förhör med barn under 18 år. Dock bör man se över syftet med närvaron, samt *hur* närvaron sker, exempelvis är det ofta bättre att socialtjänstens personal deltar i medhörningsrum och inte direkt i förhørsrummet. Det är också viktigt att förbättra förutsättningarna för socialtjänsten i planeringen av deras arbete. Det krävs en bra samverkan och dialog mellan myndigheterna där respektive

⁶ Winerdal U, Cederborg A-C, Lindholm J. The quality of question types in Swedish police interviews with young suspects of serious crimes. *The Police Journal*. 2019 Apr;92(2):136-149.

doi:10.1177/0032258X18770915

⁷ Brubacher, S. P., Shulman, E. P., Bearman, M. J., & Powell, M. B. Teaching child investigative interviewing skills: Long-term retention requires cumulative training. *Psychology, Public Policy, and Law*, 2022;28(1): 123–136. doi: 10.1037/law0000332

myndighet måste ta ansvar för att tillsätta resurser. Kravet på närvaro av socialtjänsten får inte leda till att rättsväsendets skyndsamhetskrav inte tillgodoses. Barnafrid vill lyfta att det inte kan anses vara acceptabelt att förhör hålls med unga utan vare sig vårdnadshavare eller socialtjänst närvarande.

6.4.5 Yttranden från socialnämnden

Barnafrid delar betänkandets bedömning. Vi anser också att socialtjänstens yttrande bör följa en nationell och tydlig mall på vad som efterfrågas. Yttrandets innehåll ska inte bero på var i landet yttrandet upprättas. Som vi tidigare påpekat måste socialnämnden ha kontinuerlig tillgång till multiprofessionell och tvärsektorieell kunskap och kompetens för att kunna samla gediget underlag för yttrandet.

6.5. Rätten till insyn för ett barn under 15 år som misstänks för brott och barnets juridiska biträde

Barnafrid delar betänkandets förslag. Vuxna får insyn i utredningen när de misstänks för brott, och det är än viktigare att barn får del av vad som framkommit i utredningen. Hur barnet ska ta del av materialet bör göras med bedömning utifrån varje enskilt fall. I dagens samhälle med sociala medier och möjligheten till spridning av material bör det hanteras med försiktighet så inte känsliga uppgifter blir tillgängliga för andra. Ansvar för hur ungdomen tar del av dokumentet bör ligga på den unges biträde.

I betänkandet framkommer att socialtjänsten tycker det är svårt att hantera den så kallade överskottsinformationen som kan komma från utredningsprotokollet, i förhållande till barnet som misstänks för brott och hans eller hennes vårdnadshavare. Här är Barnafrid eniga med betänkandes bedömning om att inte göra någon ändring i vad som i dag, enligt 37 § LUL, gäller om att dela utredningsprotokollet med socialnämnden. Här menar Barnafrid att socialnämnden bör arbeta upp egna rutiner kring hur de säkerställer sekretess vid utlämnande av dokument. Myndigheterna behöver arbeta fram förbättrade metoder för att samla in data som är synlig för alla, och som bygger på kvalitetshöjande förändringar i samverkan. Det behöver skapas rutiner för att säkerställa att barn får information som är anpassad efter barnets ålder och mognad.

6.6 Juridiskt biträde för målsäganden

Barnafrid välkomnar förslaget att ett målsägandebiträde eller en särskild företrädare förordnas när ett barn under 15 år misstänks för brott. Genom målsägandebiträdet/särskilde företrädaren stärks barnets förutsättningar att få sin röst hörd och att informationen ges fortlöpande till målsäganden under processen.

6.7 Samverkan mellan olika myndigheter

Barnafriad är tveksamma till att det idag finns en väsentligt välfungerande samverkan, särskilt ur ett nationellt perspektiv, såsom betänkandet bedömer. Vi menar i stället att samverkan behöver förbättras genom tvärprofessionella utbildningsinsatser, välfungerande samverkansavtal med utpekade ansvarsområden, och en förståelse för myndighetsutövning i samverkan. Samverkan är centralt och samhället behöver sätta in tillräckliga resurser för att arbeta med att barnets kriminella bana bryts. Även forskning och utvecklingsarbete gällande samverkansformer/metoder i syfte att förebygga tidigt debuterande beteendeproblem och kriminalitet, samt interventioner måste få resurser. De sekretessbrytande bestämmelserna måste ses över. Det är också viktigt att samhällets instanser säkerställer att dessa barns behov av stöd och hjälp tillgodoses. Barnafriad tycker det finns anledning att starta ett arbete för att skapa barnanpassade förhållningsrum. Utredningen resonerar kring att barnhuslokalen inte är säkerhetsanpassad, och på så sätt inte lämplig att hålla förhör med barn som misstänks för brott. Barnafriad menar att det inte kan gälla alla barn som misstänks för brott, och att det krävs en flexibilitet där barn med behov av att höras på Barnhus också ska få det.

Barnafriad vill också lyfta vikten av samverkan med exempelvis BUP. Om ett biträde ger information direkt till ungdomen krävs att vårdnadshavare samt eventuell vårdpersonal blir informerad för att kunna bedöma och följa upp exempelvis suicidrisk.

7.6.2 Drogtester

Barnafriad delar bedömningen. Vi vill poängtera att det är viktigt att de kunskapshöjande insatserna också ger ökad kompetens att upptäcka och se tecken på narkotikapåverkan, samt genomföra och tolka drogtestar och återge deras resultat på ett kvalitetssäkrat sätt. Barnafriad vill även lyfta att barn som missbrukar narkotika och/eller alkohol, sex/pornografi eller pengaspel med mera får rätt stöd och behandling vid en begynnande eller konstaterad beroendeproblematik. Stöd och behandling bör komma från hälso- och sjukvården, och med tanke på den omfattande samsjukligheten och hälsoriskerna kopplas till en holistisk behandlings- och uppföljningsplan. Det bör finnas en traumamedvetenhet i alla led bland professionella som möter barn som använder droger.

8.5.1 Bedömning: Övervägande skäl talar för att det bör införas en möjlighet att genom strafföreläggande förordna om ungdomstjänst för unga lagöverträdare.

Barnafriad vill betona att barn och ungdomar är en särskilt sårbar grupp i förhörssammanhang. Forskning visar att barn, av olika anledningar, ibland

erkänner eller vidgår brott som de inte har begått⁸. Det är därför viktigt att säkerställa att barn inte upplever press att godkänna strafföreläggandet för att komma ur en pressande situation/undvika rättegång. Detta ställer krav på att informationen ges till dem på ett åldersanpassat vis.

8.5.2 Angående ungdomstjänst

Barnafrid ställer sig positivt till att åklagaren delger informationen muntligt till den unge. Informationen som lämnas ska vara anpassad till barnets ålder och mognadsnivå. Vi ser det som viktigt att poängtera att åklagaren ska kunna använda enklare ord för att beskriva juridiska termer, och att vid behov kunna använda sig av tolk i detta sammanhang. Barnafrid menar att det också i lagstiftningen ska regleras att vårdnadshavare bör vara med.

8.6.2 Målsägande ska tillfrågas om han eller hon vill bli underrättad om att ett utfärdat strafföreläggande har godkänts.

Barnafrid välkomnar förslaget. Det är många gånger jämnåriga som utsätts för brott av unga, och utifrån barns rätt till information ser vi det som ett viktigt steg att ta.

Kap 10 Konsekvenser och genomföranden av förslagen

Barnafrid välkomnar att Socialstyrelsen tar fram ett webbaserat stöd för implementering utifrån Socialstyrelsens handbok om barn och unga som begår brott, med särskild inriktning på 11 och 31§§ LU. Kommuner lever ofta under besparingskrav vilket också påverkar socialtjänsten. Många kommuner har knappa resurser, och för att de kunskapshöjande insatserna ska få önskad effekt bör det vara tydligt hur socialtjänsterna ska genomföra insatserna och också bekosta dem. Att ta fram riktlinjer innebär inte att socialtjänsten alltid utbildas i dessa. Implementeringskostnader för socialtjänsten bör framgå med öronmärkta medel, samt indikatorer för att förändringar med närvaro vid förhör, kunskap om §31-utredningar samt att skriva yttranden ska anses hålla god kvalitet. Viktigt att också att hörsamma Åklagarmyndighetens och Polismyndighetens behov av resurser. Barnafrid ser att det finns risk för stor belastning hos respektive myndighet vilket kan påverka barnen i negativ riktning.

Barnets rättigheter enligt barnkonventionen.

Barnkonventionen blev svensk lag 1 januari 2020 och det är av yttersta vikt att barns rättigheter, exempelvis barns rätt till delaktighet och principen om barnets bästa, säkerställs i alla led av rättskedjan. Barnafrid anser att det är viktigt att garantera att alla barn tillförsäkras dessa rättigheter, oavsett ”barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller

⁸ Redlich, A. The susceptibility of juveniles to false confessions and false guilty pleas. Rutgers Law Review. 2010; 62:943-957.

annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt" (Barnkonventionen, artikel 2). Barnafrid anser därför att det är av stor vikt att implementeringen av lagstiftningen sker med fortlöpande och transparent kvalitetssäkring och konsekvensanalys för att säkerställa att tillämpningen sker oberoende av dessa faktorer och i enlighet med barnkonventionen.

Andra synpunkter

Barnafrid vill särskilt framhålla vikten av tillräckliga resurser för att rättsväsendet och socialtjänstens arbete ska fungera. Det är angeläget att socialtjänstens utredningstider hålls och att förhören kommer tidigt i utredningen då de ska ligga till grund för socialtjänstens bedömning.

Vidare kan inte nog poängteras att det är en förutsättning att yrkesverksamma inom såväl Åklagarmyndigheten, Polismyndigheten och socialtjänsten besitter god kompetens och fallenhet för att arbeta med, och träffa barn. Detsamma gäller för särskilda företrädare/målsägandebiträden. Barn har rätt till ett gott bemötande, att få information om processen anpassad efter barnets förmåga, och att allt sker i barnvänlig miljö med rätt förutsättningar. Kompetensutvecklingen ska vara långsiktigt och anpassad efter den personalomsättning som sker inom framför allt inom socialtjänsten. Varje kommun ska ha ansvar över att ha förankrade rutiner för hur kunskapen ska nås ut. Det finns behov av tvärprofessionella utbildningsinsatser för att de yrkesverksamma ska ha likvärdig kompetens, och för att det också ska bli en bättre samverkan. Barnafrid önskar att relevanta yrkesgrupper redan i grundutbildningen får den utbildning som krävs gällande relevanta lagstiftningar och metodstöd för yrket, följt av kontinuerlig vidareutbildning. Utbildningarna ska vila på forskning. Barnafrid ser det som angeläget att det sker systematiska uppföljningar av genomförda insatser, och nyinförd lagstiftning - leder lagändringen till önskad effekt? Samt bevaka att barnrättsperspektivet införs i implementeringsarbetet.

Barnafrid anser att det i vissa fall kan finnas behov av akutsjukvårdens bedömning av behov av såväl somatisk som psykiatrisk vård, om barnet kan anses vara i skick att förhöras. Det handlar exempelvis om huruvida barnet är påverkat av substanser, eller av något psykiatriskt tillstånd som gör att man bör vänta med förhör, samt att göra en kvalificerad suicidriskbedömning efter förhör och andra relevanta utredningsåtgärder, till exempel husrannsakan. Här behöver också vårdnadshavarens psykiska mående beaktas.

Barnafrid vill sammanfattningsvis hänvisa till Brottförebyggande rådet som menar att förändra beteende och tankesätt är det som har störst effekt på att minska negativ utveckling i kriminalitet. Det är därför samverkan mellan socialtjänst och

polismyndigheten är så viktig. Barnafrid ser det även som ytterst angeläget att barn- och ungdomspsykiatri, samt den somatiska vården finns med för att uppmärksamma och tillgodose den vård som barn och unga behöver. Särskilt måste BUP få tillräckliga resurser att tidigt fånga in barn med beteendeproblematik, och långsiktigt kunna jobba med målgruppen i syfte att minska sjukdomsburden och de allvarliga risker som tidigt debuterande beteendeproblematik och kriminalitet medför. Detta arbete förutsätter samverkan även med andra aktörer som till exempel HVB och SIS där barn och unga med den allvarligaste problematiken placeras. I dagens läge saknas evidensbaserade modeller för integrerad BUP-vård på HVB/SIS men utvecklingsarbete under Socialstyrelsens ledning pågår.

Barnafrid vill avslutningsvis påpeka att vi i betänkandet saknar barns och föräldrars röster.

För Barnafrid – nationellt centrum för kunskap om våld mot barn
Linköping den 2 maj 2022.

Gabriel Otterman	Pia Enderby	Poa Samuelberg	Mikaela Magnusson	Anna Nelsson	Sandra Skoog	Laura Korhonen,
Adj universitetslektor	Adjungerad lärare	Utredare	Utredare	Utredare	Utredare	professor Centrumchef